

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.421:005

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-40>**Буднік І. В.**

аспірант,

Одеський національний економічний університет

Budnik Iryna

Odessa National Economic University

ВИЗНАЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВАРТОСТІ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Нематеріальні активи – об'єкт обліку, який має безпосередній та вагомий вплив на результати діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. У даному дослідженні висвітлено той факт, що ведення бізнесу у розвинутих країнах характеризується тенденцією до все більшого нароцування питомої ваги нематеріальних активів у загальному обсязі майна. Обґрунтовано думку про важливість та необхідність коректної побудови бухгалтерського обліку нематеріальних активів, адже вкладення підприємством значних коштів в інтелектуальну власність повинно приносити максимальний розмір економічних вигід. Стосовно даної проблематики існує велика кількість напрацювань, що належать видатним ученим-економістам. Усе ж є підстави констатувати наявність низки протиріч стосовно оцінки нематеріальних активів, зокрема визначення їхньої справедливої вартості в умовах практичної відсутності в Україні активного ринку для значної кількості видів нематеріальних активів. Дане дослідження містить узагальнення та систематизацію етапів визначення справедливої вартості нематеріальних активів, а також аналіз окремих аспектів, на які, перш за все, слід зважати під час оцінки невідчутних об'єктів обліку. У висновках міститься характеристика стану сучасного нормативно-правового регулювання процесу визначення справедливої вартості нематеріальних активів. Наведено рекомендації, покликані сформулювати детальне уявлення про особливості даного складного процесу.

Ключові слова: нематеріальні активи, бухгалтерський облік, справедлива вартість, оцінка, фінансова звітність.

DETERMINATION OF THE FAIR VALUE OF INTANGIBLE ASSETS IN THE CONTEXT OF THE MODERN ENTERPRISE DEVELOPMENT

The purpose of this article is to disclose the features of the valuation of intangible assets, in particular, the problems of the determination of the fair value of these objects, depending on various factors and criteria. Intangible assets – an accounting entity that has a direct and significant impact on the performance of any entity. This study sheds light on the fact that doing business in developed countries is characterized by a tendency to increase the share of intangible assets in total assets. The opinion on the importance and necessity of proper accounting of intangible assets was substantiated, since investing significant funds in the intellectual property should bring the maximum amount of economic benefits. There are many works in this field that belong to outstanding economic scientists. There are, however, grounds to note the existence of a number of contradictions regarding the valuation of intangible assets, in particular, the determination of their fair value in the context of a practically non-active market in Ukraine for a significant number of types of intangible assets. In the course of this study, various general scientific and concrete scientific methods were used, such as analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, measurement, and the logical approach. These methods made it possible to approach the issue under study as thoroughly as possible and achieve the study of the subject by mentally or practically dividing it into constituent elements, reproducing the history of the object being studied, the phenomenon in all its multifaceted nature, reproducing in thinking such a complex dynamic process as reflecting the most optimal value of the intangible assets in financial statements. This study provides a summary and systematization of the stages of determining the fair value of intangible assets, as well as an analysis of the individual aspects that should be considered first and foremost when evaluating non-tangible accounting items. The conclusions contain a description of the current state of regulation of the process of determining the fair value of intangible assets. Also given are recommendations designed to provide a detailed understanding of the features of this complex process.

Keywords: intangible assets, accounting, fair value, valuation, financial statements.

JEL classification: M40, M41, M42.

Постановка проблеми. У сучасній економіці, де основна роль сьогодні відводиться інформації та знанням, зростає роль інтелектуального, людського та репутаційного капіталу у формуванні вартості бізнесу для заінтересованих користувачів. Їх джерелом є нематеріальні активи, а їхній вплив відображається на різниці між ринковою вартістю та балансовою вартістю підприємств. Формування достовірної інформації

щодо вартості підприємства та коректне відображення окремих статей активу балансу ускладнюються неповною прозорістю та визначеністю з боку нормативно-правової бази, яка стосується процесу встановлення саме справедливої вартості нематеріальних активів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблематикою окремих питань облікового процесу стосовно нематеріальних активів плідно працює

безліч видатних вітчизняних науковців, наприклад Ю.О. Ночовна, О.Г. Бірюк, Х.І. Скоп, Т.М. Кондрашова, В.М. Діба тощо. Окремими питаннями оцінки нематеріальних активів та визначенням їхньої справедливої вартості займаються О.В. Вакун, Т.М. Банасько, Т.В. Груздова, А.О. Касич. Результати напрацьованих даних науковців розглянуто та опрацьовано у ході написання даної статті. Нормативно-правова база, на яку спирається викладене дослідження, включає у себе національні та міжнародні стандарти фінансової звітності, а саме Міжнародний стандарт 3 «Об'єднання бізнесу», Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи», Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи».

Мета статті полягає у висвітленні протиріч, які ускладнюють оцінку нематеріальних активів, та систематизації, узагальненні етапів визначення справедливої вартості нематеріальних активів. Також на меті є детальний аналіз чинників, на які передусім слід зважати під час оцінки інтелектуальної власності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні раціональне використання підприємством нематеріальних активів має суттєвий вплив на формування достатньо позитивних показників діяльності підприємства. Для підтвердження даного факту варто оцінити співвідношення таких показників: ціна/прибуток, ціна/балансова вартість, балансова вартість/ринкова вартість та гудвіл/ринкова вартість, на які, на нашу думку, буде впливати наявний на тому чи іншому підприємстві склад нематеріальних активів. Оскільки, як показує міжнародна практика, величина та показники фінансових результатів мають кореляційний зв'язок із ринковою ціною акцій того чи іншого підприємства, це формує певний вплив на показники ринку капіталу таких підприємств.

Для аналізу зазначених показників було вибрано 18 промислових підприємств Сполучених Штатів Америки (табл. 1).

Зокрема, у Міжнародному стандарті фінансової звітності 3 «Об'єднання бізнесу» (далі – МСФЗ 3) зазначено, що гудвіл – це актив, який утілює у собі майбутні економічні вигоди, що виникають від інших активів, придбаних в об'єднанні бізнесу, які неможливо індивідуально ідентифікувати та окремо визнати. Своєю чергою, Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи» (далі – МСБО 38) визначає порядок обліку саме ідентифікованих нематеріальних активів, придбаних в об'єднанні бізнесу [1; 2].

У результаті проведеного дослідження й оцінки співвідношення гудвілу до ринкової вартості виявлено, що вартість досліджуваних підприємств формує саме такий гудвіл. Відсоток співвідношення гудвілу до ринкової вартості коливається від 27,05% (FedEx Corp.) до 97,24% (Lockheed Martin Corp. (LMT)).

Окремим проблемним питанням у межах обліку нематеріальних активів виступає їх оцінка. Для того щоб управляти будь-яким об'єктом, необхідно виміряти його вартість, що стосовно нематеріальних активів на практиці є досить складним завданням, зважаючи на їх невідчутну природу та прогностичний характер щодо визначення розміру майбутніх економічних вигід. Тобто вартість нематеріального активу – одна з ключових його характеристик.

Важливим складником питання оцінки нематеріальних активів є певна проблематика щодо визначення саме справедливої вартості таких об'єктів обліку.

Варто зауважити, що стандарти бухгалтерського обліку роз'яснюють умови, за яких нематеріальний актив повинен оцінюватися за справедливою вартістю. Процес обміну активу між обізнаними сторонами характеризується прагненням покупця мінімізувати

Таблиця 1

Порівняння показників ринку капіталів для промислових підприємств у США за результатами їхньої діяльності у 2019 р.

№ з/п	Промислове підприємство	Співвідношення ціна/прибуток	Співвідношення ціна/балансова вартість	Співвідношення балансова вартість/ринкова вартість	Співвідношення гудвіл/ринкова вартість
1	3M Co.	15,19	9,32	13,02 %	86,98 %
2	Accenture PLC	21,41	9,37	14,18 %	85,82 %
3	Automatic Data Processing Inc.	25,87	14,49	13,43 %	86,57 %
4	Caterpillar Inc.	9,2	5,43	23,5 %	76,5 %
5	CSX Corp.	12,4	5,2	26,51 %	73,49 %
6	Danaher Corp. (DHR)	35,02	4,22	62,9 %	37,1 %
7	Emerson Electric Co. (EMR)	14,83	5,46	23,57 %	76,43 %
8	FedEx Corp.	9,27	2,33	72,95 %	27,05 %
9	General Dynamics Corp. (GD)	11,72	4,01	37,53 %	62,47 %
10	General Electric Co. (GE)	10,34	3,62	55,12 %	44,88 %
11	Honeywell International Inc. (HON)	18,81	6,97	18,05 %	81,95 %
12	Illinois Tool Works Inc.	16,85	18,56	5,84 %	94,16 %
13	Lockheed Martin Corp. (LMT)	14,45	39,48	2,76 %	97,24 %
14	Northrop Grumman Corp. (NOC)	15,67	7,05	15,39 %	84,61 %
15	Raytheon Co. (RTN)	13,25	15,18	28,05 %	71,95 %
16	Union Pacific Corp.	14,85	7,01	18,37 %	81,63 %
17	United Parcel Service Inc. (UPS)	12,94	30,08	3,38 %	96,62 %
18	United Technologies Corp. (UTX)	14,81	3,18	49,35 %	50,65 %

Джерело: за даними сайту <https://www.stock-analysis-on.net/NYSE/Company>

ціну, а продавця, навпаки, – реалізувати об'єкт найбільш вигідно. Постає питання щодо достовірності оцінки справедливої вартості нематеріального активу, зокрема під час інвентаризації, придбання, реалізації та подолання практичних труднощів, з якими потенційно може стикатися бухгалтер.

Вивчення наукових напрацювань сучасних учених-економістів дало змогу виділити окремі їхні пропозиції щодо побудови підходів до достовірного визначення справедливої вартості нематеріальних активів. Зазначено послідовність етапів оцінки відображено в табл. 2.

Т.В. Груздова робить акцент на необхідності з'ясування наявності матеріальних носіїв на етапі обстеження нематеріального активу. Під час визначення типу вартості автор пропонує вибирати між інвентаризаційною та ринковою вартістю залежно від мети оцінювання. Важливим також є врахування ринкових умов під час використання об'єкта оцінки у процесі прогнозування грошового потоку та відповідної норми доходу [3].

Як стверджують Н.І. Пилипів та О.В. Вақун, справедлива вартість нематеріального активу базується на цінах, які встановлені на ринку, на якому продаються (обмінюються, ліцензуються) аналогічні нематеріальні активи й відомі ціни на них, у тому разі якщо є можливість виходу на такий ринок [4].

Сьогодні все ще існує певне розходження між національним (П(С)БО 8) та міжнародним (МСФЗ 38) стандартами стосовно переліку варіантів отримання нематеріальних активів та методів їх оцінки. Так, міжнародний стандарт, на відміну від національного, регламентує, що нематеріальний актив, отриманий завдяки державному гранту, повинен оцінюватися за справедливою вартістю. Підприємство у даному разі має альтернативу і може вирішити застосовувати оцінку за номінальною вартістю, враховуючи будь-які видатки, що прямо відносяться до підготовки активу до його використання за призначенням.

Шляхи визначення справедливої вартості нематеріальних активів закріплені законодавчо Національним

стандартом № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», Національним стандартом № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності», Методикою оцінки майнових прав інтелектуальної власності, затвердженою Наказом Фонду державного майна України та Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». Згідно з даними нормативно-правовими актами, існують загальноприйняті методичні підходи до оцінки інтелектуальної власності, а саме витратний, порівняльний і дохідний.

Як слушно підкреслює А.О. Касич, кожен із підходів передбачає свою окрему методологію, і за їх одночасного використання стосовно одного й того ж об'єкта відбувається отримання різних значень оцінки. Автор пропонує використовувати порівняльний аналіз результатів оцінки, що дасть змогу уникнути розбіжностей та більш достовірно визначити вартість об'єкта нематеріальних активів [5].

Ми поділяємо думку Т.М. Банасько, що оцінка саме нематеріальних активів – дуже нестандартна та комплексна робота. Зважаючи на це, оцінювачі змушені робити припущення про найбільш значущі параметри оцінки, що не може не впливати на чутливість оцінок [6].

Висновки. Підбиваючи підсумки, можна наголосити на відсутності єдиного підходу до оптимального способу визначення справедливої вартості нематеріальних активів. Дана думка знаходить своє підтвердження у результатах наукових напрацювань вітчизняних учених. На жаль, наявні недосконалість нормативно-правової бази та відсутність обґрунтованих рекомендацій. На нашу думку, примітки до річної фінансової звітності повинні містити розкриття суттєвої інформації щодо формування вартості нематеріальних активів. Порядок вибору методів оцінки має бути закріплений на рівні облікової політики підприємства. Такі заходи дадуть змогу мати детальне уявлення про здійснення складної та неоднозначної процедури оцінки нематеріальних активів з урахуванням специфіки діяльності саме на конкретному підприємстві.

Таблиця 2

Етапи визначення справедливої вартості нематеріальних активів

Етапи	Д.Р. Хітчнер	Т.В. Груздова	Н.І. Пилипів, О.В. Вақун
1	Пошук активного ринку з подібними активами або аналогічних угод	Обстеження нематеріальних активів (акт обстеження)	Пошук активного ринку з подібними нематеріальними активами або аналогічних угод, що є передумовою для використання ринкового підходу до оцінки нематеріальних активів
2	Пошук подібних нематеріальних активів у балансі підприємства	Правова експертиза	Пошук подібних нематеріальних активів у балансі підприємства
3	Застосування будь-якого можливого підходу до оцінки нематеріальних активів, який дає змогу забезпечити його достовірність	Визначення типу вартості та вибір підходів і методів оцінки вартості нематеріальних активів	Застосування найбільш доцільного методу до оцінки нематеріального активу з доходного та затратного підходів із застосуванням вагових коефіцієнтів, які найбільше відповідають економічній сутності активу
4		Формування інформаційної бази для проведення оцінки	Застосування будь-якого можливого підходу до оцінки нематеріального активу, який дає змогу забезпечити його достовірну оцінку
5		Розрахунки вартості нематеріальних активів за вибраними підходами та методами	-
6		Результати оцінки (підготовка звіту про оцінку)	-

Список використаних джерел:

1. Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 «Об'єднання бізнесу», виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, зі змінами станом на 1 січня 2012 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_006 (дата звернення: 04.03.2020).
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи», виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, зі змінами станом на 1 січня 2012 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#n2 (дата звернення: 06.03.2020).
3. Груздова Т.В. Поняття та оцінка нематеріальних активів (об'єктів інтелектуальної власності). *Український соціум*. 2011. № 3. С. 99–112. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoс_2011_3_10 (дата звернення: 28.03.2020).
4. Вакун О.В. Нова сутність нематеріальних активів в бухгалтерському обліку. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 3. С. 211–215. URL : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/sre/2011_3/211.pdf (дата звернення: 02.04.2020).
5. Касич А.О. Теоретичні основи оцінки та обліку нематеріальних активів в Україні. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. 2013. № 50. С. 61–67. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpiaу_2013_50_14 (дата звернення: 02.04.2020).
6. Банасько Т.М. Ідентифікація і оцінка нематеріальних активів у бухгалтерському обліку: дискусійні питання, можливості їх розв'язання. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2010. № 38. С. 205–212.

References:

1. Mizhnarodnyi standart finansovoi zvitnosti 3 «Obiednannia biznesu». [Business Combinations] Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_006. (accessed 4 March 2020)
2. Mizhnarodnyi standart bukhgalterskoho obliku 38 «Nematerialni aktyvy» [Intangible Assets] Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#n2 (accessed 6 March 2020)
3. Hruzdova T. V. (2011) Poniattia ta otsinka nematerialnykh aktyviv (obiektiv intelektualnoi vlasnosti). [Understanding and assessment of intangible assets (subject to intellectual property)] *Ukrainian social*, no. 3, pp. 99-112. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoс_2011_3_10 (accessed 28 March 2020)
4. Vakun O. V. (2011) Nova sutnist nematerialnykh aktyviv v bukhgalterskomu obliku. [New essence of intangible assets in the accounting] *Sustainable economic development*, no. 3, pp. 211-215. Available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/sre/2011_3/211.pdf (accessed 2 April 2020)
5. Kasych A. O. (2013) Teoretichni osnovy otsinky ta obliku nematerialnykh aktyviv v Ukraini [Theoretical bases of valuation and accounting of intangible assets in Ukraine] *Bulletin of the National Technical University «HPI»*, no. 50, pp. 61-67. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpiaу_2013_50_14 (accessed 2 April 2020)
6. Banasko T.M. (2010) Identyfikatsiia i otsinka nematerialnykh aktyviv u bukhgalterskomu obliku – dyskusiini pytannia, mozhlyvosti yikh rozv'iazannia. [Identification and Valuation of Intangible Assets in Accounting – Discussion Questions, Opportunities for Solving them] *Bulletin of socio-economic research*, no 38., pp. 205-212.